2e JAARG. MAANDBLAD No. 7 LOUWMAAND 1938

DE WOLFSANGEL

STRIJDBLAD VOOR NEDERLANDSCH VOLKSBEWUSTZIJN

ONDER LEIDING VAN Mr. H. REYDON

UITGAVE — STICHTING DER VADEREN ERFDEEL — WERKGEMEENSCHAP VOOR VOLKSKUNDE
INTEEKENPRIJS f 1,50 PER JAAR (f 0,75 PER HALFJAAR) — LOSSE NUMMERS 15 CENT
BEHEER POSTBUS 51 LEIDEN — POSTGIRO 307867 DER VADEREN ERFDEEL — AMSTERDAM

LOUWMAAND

Et Blauwe Dämpken oet et joar 1350

Dank zij de welwillende toestemming van de dichteres, Mej. C. Elderink, zijn wij in de gelegenheid een mooi gedicht af te drukken, dat reeds voor enkele jaren in het Almelosche Dagblad verscheen en waar zij toen de volgende opmerkingen aan deed voorafgaan:

Juist nog op Nederlandsch gebied ligt, zuid-oostelijk van Enschede en ongeveer op een uur afstand van deze stad, een aan sagen rijke plek, van ouds de Hölterhof genoemd. Vijf en twintig jaren geleden waren hier wallen en grachten, uit overoude tijden afkomstig, nog duidelijk zichtbaar. Heide had alles overwoekerd en ook rondom den Hölterhof strekte zich toen onafzienbaar de veldgrond uit. In 't Zuiden lag het groote, vlakke Aamsveen, in 't Noorden het Allemansveld, eveneens ongecultiveerde grond.

Nabij de Hölterhof echter, was in de heide een terrein te vinden, waarin zich nog duidelijk de akkervoren uit ouden tijd afteekenden. Dit feit en de naam Hölteresch, waaronder deze grond bekend was, wijzen er op, dat hier vroeger bouwland moet gelegen hebben. Deze gronden zijn ruim twintig jaren geleden voor het overgroote deel in cultuur gebracht. De Vereeniging Oudheidkamer Twente heeft er destijds voor gezorgd, dat vanwege het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden een bodemonderzoek werd ingesteld. Helaas kwam dit onderzoek al iets te laat, de terreinen waren grootendeels geëgaliseerd, de wallen en grachten dus niet meer in kaart te brengen. Verschillende voorwerpen kwamen evenwel nog aan het licht. Deze bevinden zich thans in een vitrine in de Oudheidkamer (Rijksmuseum Twente) onder het opschrift „Vondsten uit den Hölterhof bij het Amtsveen, eene nederzetting uit de 9de tot de 14de eeuw". Van belang zijn hierbij scherven van Karolingisch vaatwerk, geel met roode vlekken en stukken van ander aardewerk, die eveneens uit de 9e en 10de eeuw afkomstig moeten zijn. Interessant zijn ook de brokken leem, die klaarblijkelijk voor gebouwen, waarschijnlijk voor hutten, gediend hebben en nog duidelijk de indrukken van rijshout vertoonen. Verder ziet men hier een gedeelte van een primitieven maalsteen, waarop het koren met de hand, door middel van een anderen steen, werd fijngewreven, dan nog een paar hoefijzers, een ruiterspoor, slijpsteentjes, fragmenten van ijzeren en koperen voorwerpen en ten slotte ook een spinsteentje, afkomstig uit den tijd, waarin het spinnewiel nog niet was uitgevonden.

In 1576 was Herman van Keppel borchman tot Nijenborch eigenaar van den Hölteresch, hij liet er althans verscheiden vrachten hout, eiken en beukenboomen, slaan, ofschoon 't recht hiertoe hem door den Drost van Haaksbergen betwist werd. De Hölteresch schijnt dus geen bouwland meer geweest te zijn, men krijgt den indruk, dat in den loop van vele jaren op den verlaten en niet meer bebouwden grond oerwoud was ontstaan. In 1641 toen Jonker Diederick van Keppel een deel der gronden verkocht wordt van den Hölteresch gezegd, dat hij „alsnoch met een kundtlichen wal en begraven limiten besircket" (omgeven) is. Een wal en grachten dus nog wel kenbaar, maar niet meer onderhouden, in een toestand waarschijnlijk overeenkomstig met dien waarin men de grachten en wallen van den Hölterhof nog voor vijf en twintig jaar, dan evenwel reeds in mindere mate „kundtlick", aantrof. In geen der beide gerichtsprotocollen, waarin van den Hölteresch sprake is, zoomin in 1576 als in 1641 wordt van een huis of van bouwland gerept. Ik meen wel te mogen aannemen, dat toenmaals de Hölterhof, eens waarschijnlijk 'n versterkt en voor zijn tijd belangrijk gebouw, sinds lang vervallen en verdwenen was en de vroegere bouwlanden door woeste heide en oerwoud waren overwoekerd. Tal van sagen op den Hölterhof betrekking hebbende zijn onder de boerenbevolking der omgeving van mond tot mond en van geslacht tot geslacht overgeleverd. Daaronder is ook die van „et Blauwe Dämpken", in mijn oogen de mooiste Twentsche sage, die wij bezitten.

Het bovenverhaalde in aanmerking nemende lijkt het niet onwaarschijnlijk, dat er in het verhaal een grond van waarheid schuilt en de Hölterhof, als zoo menig ander huis en erve, te gronde gegaan is, toen in het jaar 1350 hier „de Zwarte Dood" of „de Groote Sterfte" heerschte, een pestepidemie, waardoor naar men meent, een vierde der bevolking van Europa ten grave werd gesleept. In het onderstaande gedicht heb ik getracht deze sage in onze oude Twentsche taal weer te geven, zóó als ik ze nu reeds ruim vijftig jaar geleden en daarna nog menigmaal opnieuw, heb hooren vertellen.

'T BLAUWE DÄMPKEN OET ET JOAR 1350

De tied is vol van zoarge en nood,
Oet et Oosten kwam hee, de Zwatte Dood!
En et Kyrie Eleison in Tweinterlaand
Galmt klagend an iedere kerkenwaand.
Woorum, o! woorum, wat mot et beduün,
Dat vrog en late de klokken weelt luun?

Is dat de straf vuur verboargen kwoad?
Is doar gin baat vuur, gin hölpe of road?
Wel is der schoold an? Men flostert et zacht:
„Door is oons venien in de putten ebracht,
Dat dö'n de Jödden, dat röp um blood!
Griept dee verroaders, sloat dood, sloat dood!"

Of der 'nen storm duur de wèld hen wäejt
Zoo weert zik et volk, meer de Dood, dee mâejt.
Dezölfde vroage wodt aait nog 'evroagd:
Woorum toch dee pest, dee zoo wreed oons ploagt?
O, as wi-j 't meer wusten, wi-j dreven eer oet,
Of maakten 't met bèèn en met booten weer goed.

En in éénmoal weett ze 't, now is hee ezeen,
De Zwarte Dood! Alle hop lig in één!
Dee is nig te vangen en nig te versloan,
Hee zol ow as rook duur de vinger hen goan,
Hee dringt in 't hoes duur de kleinste reet,
In locht grip, dee der noa vaank of sleet.

Zoo onnözel likt 't, zoo onscheuldig, dat deenk,
'n Klein blauw dämpken, nen rookenden kreenk
Dat trekt duur et vèld en dat haank boaven 't laand,
't Strik stille et hoes in en glidt langs de waand;
Door welkt al et lèven en stèrft as ne bloom,
Wanneer nachtvo'st in Mei völt op bleuienden boom.

Woovöl of der valt duur et wörgend gewèld
Van et Blauwe Dämpken wodt nig meer 'etèld.
Et grip noa et lèven en schudt et duureen,
En 't schoem koomp noa boaven, völ kwoad wodt 'ezeen
Meer ook wat in 't härt lèft an trouw en an kracht ,
Wodt in nood en zoargen an 't daglecht 'ebracht.

De klok lodt de boer hölt de ooren zik too
Of grip noa de flessche en schatert o, ho!
Vrom voalt de vrouw eere haande in een,
Ze geet stil oet de duur, zoonder umme te zeen
Ze geet, woor ne helpende haand wodt begeerd,
Of haalt et verstoarven keend an den heerd.

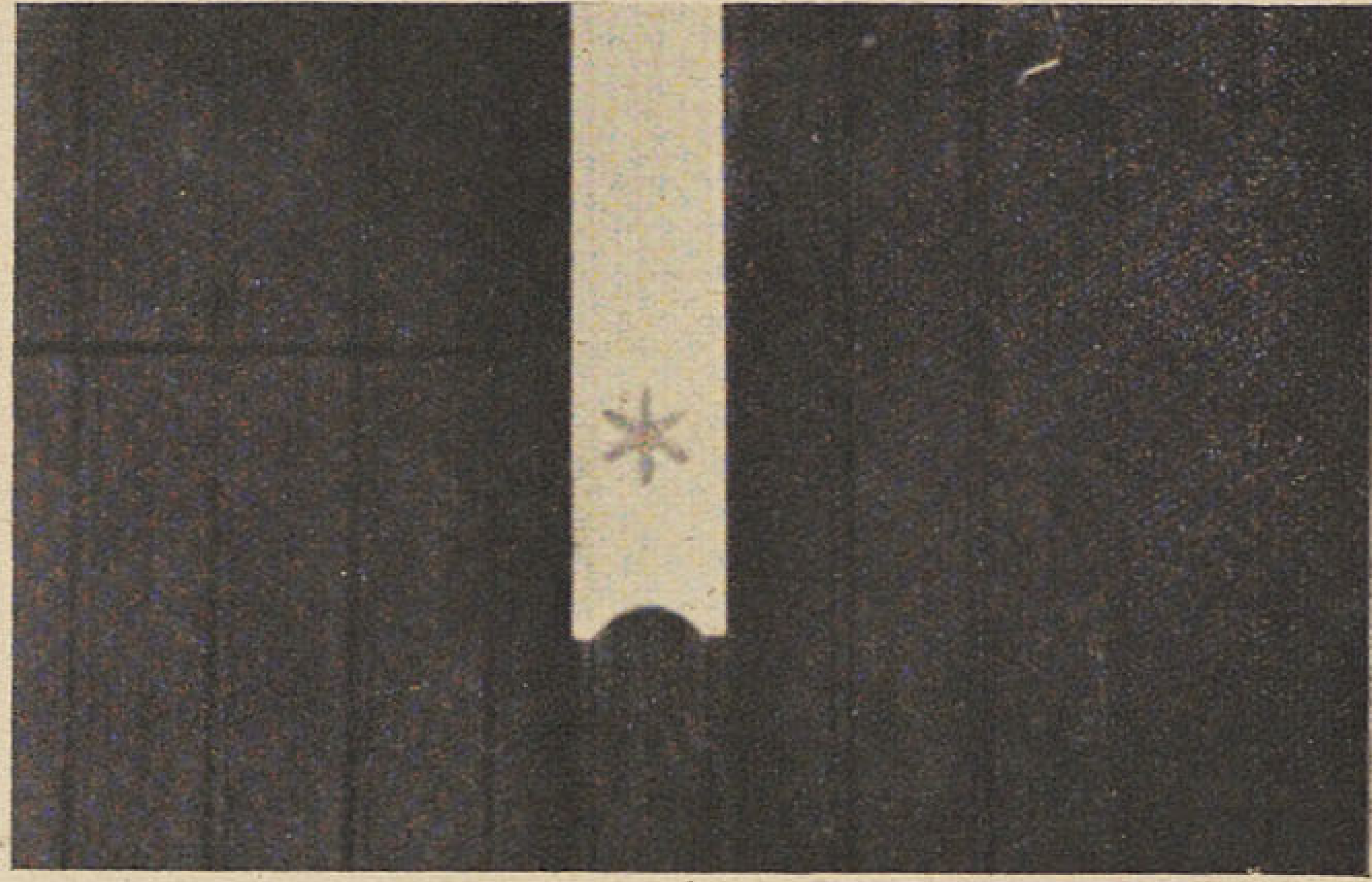
Noabershölp blif aait nen hilligen plicht,
Dee de Lappe an 't Aamsven ook getrouw hef verricht,
Hee is meer nen kötterboer, needrig van stoat,
Meer menningeen koomp geerne bi'j em um road
Hee heegden en pleegden op Hölterhof
Getrouw ziene noabers, doo 't onheil eer trof.

Niks moch 'et em baten, 'n Hof störf oet
Vuur 't Blauwe Dämpken wast joo gin kroed.
Now, bi-j vallenden nacht, ziene schup an de rug,
Koomp hee langs 'n Hof. Wat bewaakt door de brug?
Wat gleenstert as gleunige kollen, zoo rood?
Steet hier op scheeldwacht de Zwatte Dood?

De Lappe weet bètter, dat is joo gin spook.
Hee heurden wal 's nachts, wat der blaften in 't brook,
En 't kermen van 't lam, dat door um wör 'ebracht
Now gleuit hier dee wolvenoogen bi-j nacht.
Woor macht en riekdom heerschten waleer
Is de weelde wolf now meister en heer.

Den aandren dag zitt op 't middaguur
De Lap en zien volk an de moaltied bi-j 't vuur
De boer tast eerst toe noa 'n haverbri-j;
De vrouw en de keender volgt noa op de ri-j.
De nienduur steet los, ze zeet wied oaver 't laand
Wcar 'n zunnenglood van 'n Sunt Joapik op braandt.

Meer door spreenk hee op van et middagmaol,
Steet oonder de nienduur, zoo recht as 'nen poal.
Zien ooge, dat straks oaver 't laand hen tuurt.
Zut, wat door van wiedten ap t' hoes an stuurt:
Dat is 't blauwe dämpken, 't koomp liek op em too!
Gaw grip hee den durenstiepel oet 't stroo.

Een stiepel

En achter em kneelt op de dèlle zien volk
Bèwend van angst vuur de dreigende wolk,
Dee dood en verdèrven eer brengen wil.
Dan voalt ze de haande en bidt bange en stil.
Ze bidt, dat et vaar now nog lukken mag
Van eer te weeren den growlikken slag.

Stil steet hee door oonder de eigen duur,
Stèrk of hee oet iezer 'esmeed wör in 't vuur.
Met zekeren grep hölt 'n stiepel de haand,
Oet zien oogen op 't Blauwe Dämpken braandt
'n Vasten blik van n' eerlikken man,
Dee wat kwoad in et härt dreg, nig oethoalden kan.

Dat Dämpken dat strik zoo vuurzichtig en zacht
Op 't hoes an, meer 't spuurt van dee oogen de kracht
Et krult en et kroonkelt, et wringt zik zoo bang
't Schof langzaam vuuroet as 'ne giftige slang
Totdat et van angst in et stiepelgat krop
En rolt zik door roond as 'n kluwenken op.

Voort sleet de Loppe de stiepel met kracht
In et stiepelgat. Now, mien blauw Dämpken genacht!
Dow voondst dienen man en dien riek is now oet,
De Zwatte Dood is evangen vuur goed.
Door zeen eeuwen ekommen en eeuwen vergoan
Meer vergètten is 't nooit, wat de Lappe hef e doan.

Is dat allens gebuurd, zoo as ik 't heb vermèld,
En as 't van geslacht op geslacht wör vertèld?
Wi-j könt et nig leuven, meer één ding blif woor:
Dat nen klooken en eerlikken man in gevoor
Vaak met vasten blik en met zekere haand
Et kwoad weet te keeren van 't liedende laand.

Dat in nood zonnen man oons ook kommen mag,
Blif ons hoppen en bidden nog iederen dag.

Wij hebben de schrijfster nog laten vragen wat naar haar meening de naam „De Lappe" beduidde, waarop zij het volgende mededeelde:

„De Lappe" is een katerstede, of, zooals we hier zeggen, een kötterboer zeer nabij de grens en het Aamsveen gelegen. De bewoner van het plaatsje werd, zooals regel is, aangeduid met denzelfden naam, waaronder het erf of boerenplaatsje bekend was.
Gewaarde boerenerven veranderen zoo goed als nooit van naam, vele dezer ervenamen kunnen omtrent 1000 jaren oud zijn, ondanks eenige verandering in spelling en uitspraak. Met de Köttersplaatsjes is dit anders, vaak is hierbij de volkshumor aan het woord. Waarschijnlijk zijn deze plaatsjes voor 't meerendeel ook niet zeer oud. Hoe het in dezen met de Lappe staat, weet ik niet, het wil mij echter voorkomen, dat de sage ouder moet zijn dan de naam van het plaatsje.Mogelijk was oorspronkelijk van een buurman van den Hölterhof sprake en heeft men later, toen

„de Lappe" buurman was, diens naam in het vertelsel gebracht. In de sage, zooals ik deze voor veertig of vijftig jaren en daarna nog dikwijls hoorde vertellen, wordt hij echter steeds genoemd en, wat opmerkelijk is, bijna altijd in dezelfde bewoording, „en de Lappe nig loeks (laks) greep 'n stiepel en sleug 'ne in 't stiepelgat".
In „Uit het Land van Katoen en Heide" van J. J. van Deinse, 2de druk blz. 114, wordt in een noot het volgende vermeld: „de Lappe"

„Een boerderij even over de grens vlak voor 't Aamsveen, meestal genoemd „de roode Lappe", naar men zegt, omdat daar vroeger ter waarschuwing van de smokkelaars soms een roode lap werd uitgehangen".
Deze verklaring, hoewel ik ze van anderen niet hoorde, lijkt mij wel zeer aannemelijk, al heb ik bij ondervinding geleerd met naamverklaringen, waarvoor ook bij de boeren groote liefhebberij bestaat, voorzichtig te zijn. Ook hier zou dan, zooals zoo vaak bij de benaming van köttersplaatsjes een sprankje humor aan het licht komen."

Is het niet merkwaardig hoe hier, waar alle „Kyrie Eleison" niet hielp, het volk gelooft in de kracht en de macht van een „kloeken en eerlijken man" en dat die man den vijand nu juist met den stiepel verslaat. De stiepel is de paal midden in de groote deuropening van het achterhuis (de deel), die weggenomen kan worden, wanneer een vracht hooi of knollen wordt binnengereden en die in den dorpel met een pen vaststaat. Het gaatje voor die pen is het stiepelgat. Op dezen stiepel komt vaak een oud teeken voor, een huismerk.
Onwillekeurig denken wij hier aan de „hoogzetelposten" die de Noorsche landnemers naar IJsland meenamen, de met „Heil" geladenen, die zij overboord wierpen, om dan daar land te nemen waar deze post (paal) aanspoelde.
Heeft de stiepel in deze sage ook niet iets van dat „Heil", waarom de man die het „Dämpken" met vasten en eerlijken blik beteugelt en bant, dit anders weinig voor de hand liggende „wapen" hanteert? Wie zou daar nog iets over weten te vermelden?

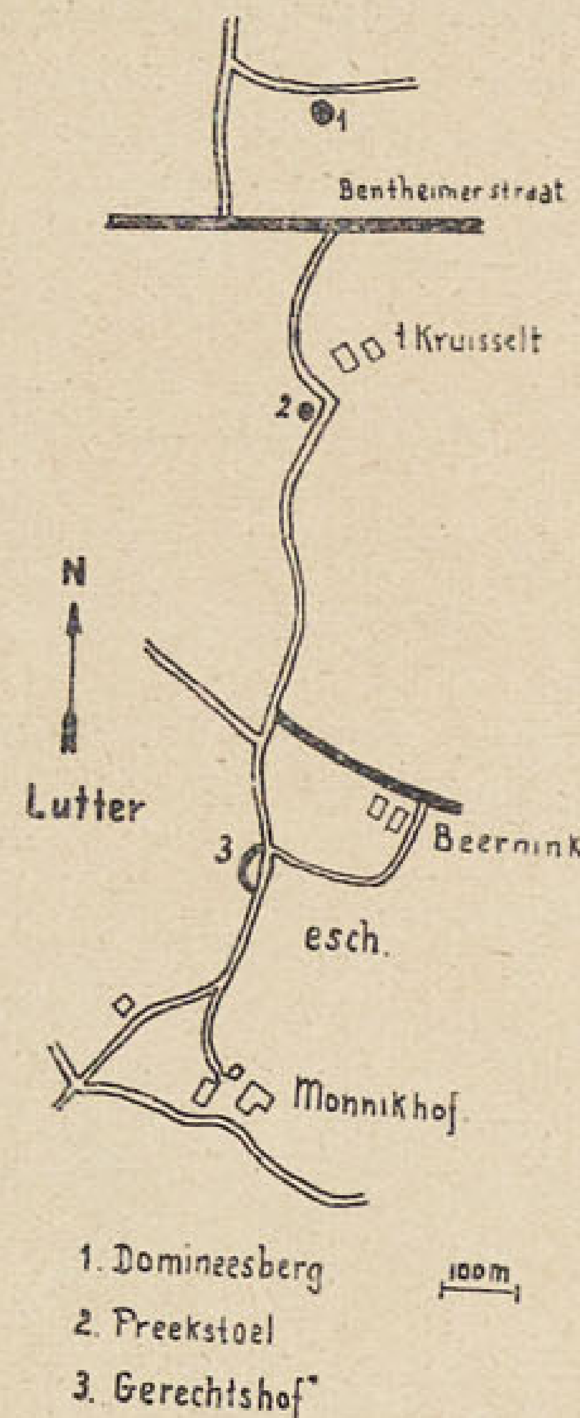
De Luttermarke

Het natuurschoon in de Lutte is rijk aan afwisseling en altijd weer komt de wandelaar onder de bekoring ervan. Hier treffen we beboschte heuvels, daar een Saksische hoeve, met het groote spits toeloopende dak rustend op de lage muren en overschaduwd door eeuwenoude eiken, ginds golft de rogge op de hooge esschen. Toen we dezen zomer in de omgeving van „het Kruisselt" zwierven en den slingerenden weg over den Lutteresch volgden, waarbij aan beide zijden de hoog opgeschoten rogge in de brandende zon stond te blakeren, werden we getroffen door den aanblik van een eenzamen eik temidden van de goudgele rogge-zee.
Forsch en breed spreidt hij zijn takken uit, en een bank onder het schaduwrijke blad noodigt tot rusten uit. De eik staat aan den omtrek van een halfcirkelvormige met gras begroeide ruimte, die als 't ware in den esch is uitgegraven, en waarvan de middellijn aan den weg ligt. De middellijn is ongeveer 20 meter. Het is opmerkelijk, dat de boeren, die toch graag elk plekje van den vruchtbaren eschgrond bezaaien willen, juist deze ruimte onbenut hebben gelaten. In verband met ons speuren naar overblijfselen uit den Saksischen tijd schonken we verder geen aandacht aan deze plek.
Nadat we het voorgaande artikeltje over de Luttermarke geschreven hadden, — we kwamen hierin tot de slotsom dat „het Kruisselt" zeer waarschijnlijk een uit den vóór-

Gerichtsplaats bij de Lutte

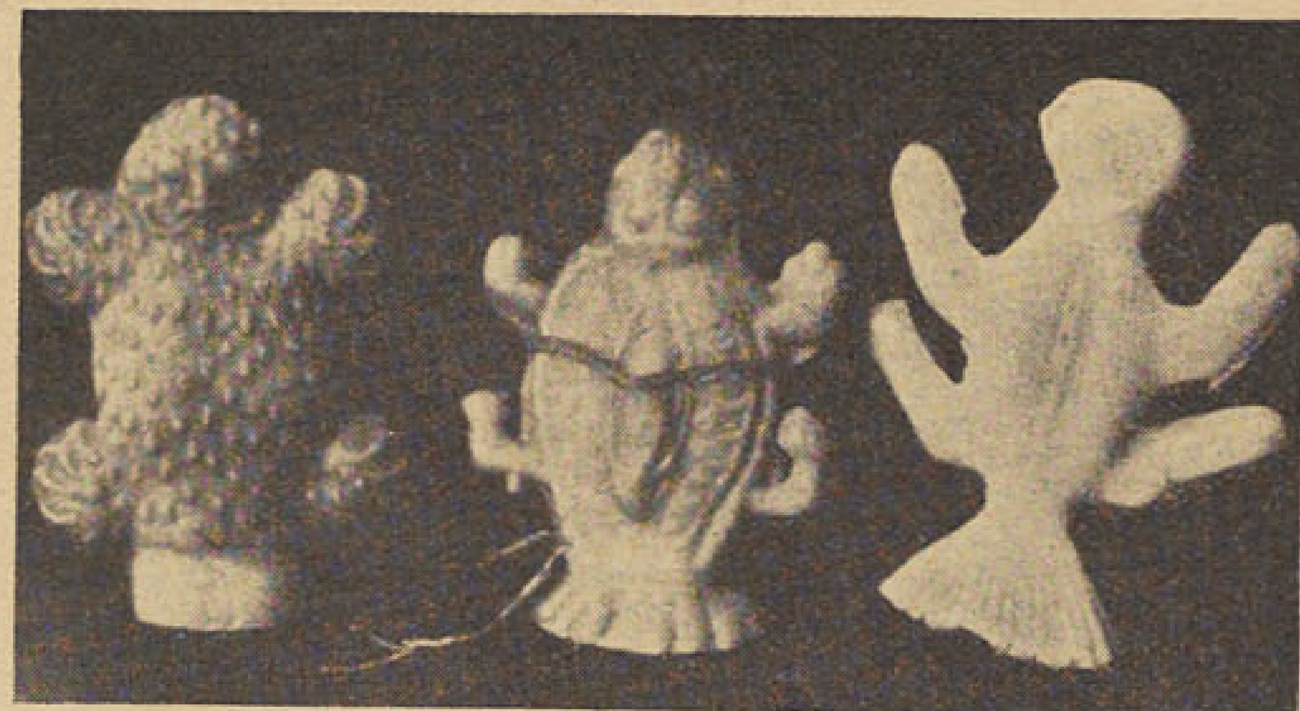
christelijken tijd dagteekenende gerechtsplaats (maalschap) was — spraken we op een onzer zwerftochten met iemand, die door den aard van zijn beroep zeer goed met deze streek bekend is. Ons werd toen de vraag gesteld of we het „gerechtshof" reeds bezocht hadden. Dit „gerechtshof" bleek nu niets anders te zijn dan de halfcirkelvormige ruimte om den eik op de Lutteresch. Vlak bij „het gerechtshof" ligt de hoeve „het Beernink"; daarom noemde men vroeger die plaats óók wel „het Beerninksboschje", of zooals men hier zegt „het Beerninksbuske". Volgens onzen zegsman spraken de Lutterboeren hier recht in den tijd toen de Marken nog bestonden. 't Is nog niet zoo heel lang geleden, dat er nog sporen te vinden waren, van de zitplaatsen, waarop de boeren bij hun rechtspreken zaten. Dergelijke vergaderplaatsen in de open lucht waren er vroeger meer in Twente. Röring schrijft in „Kerkelijk en Wereldlijk Twente" dl. I bl. 235 o.a. „De school te Albergen staat op een plaats genaamd „Boerlo," waar vroeger de Höltink of Markevergadering gehouden werd. Op de Boerlo (Boerbrink) werd de Boerbank gespannen; deze was in 't begin der 18e eeuw nog aanwezig. Er stond een groote wat uitgesleten steen (5 bij 3 bij 3 voet) waarom-

heen de boerbanken, alles omgeven door hooge boomen. Die steen, „de Markesteen" — was vroeger offersteen!" Uit dit citaat kunnen we opmaken, dat ook nà de invoering van het Christendom de boeren vasthielden aan de vanouds gebruikte plaatsen om bij elkaar te komen; men liet zich deze plaatsen althans niet ontnemen.
Het „Beerninksbuske" nu ligt ongeveer 700 M. ten Zuiden van den „Preekstoel" op 't Kruisselt en 300 M. ten Noorden van de Monnikshof; in elk geval op 't gebied dat behoorde tot de schenking van Karel den Frank in 804 aan 't Benedictijner Klooster te Werden.
In het Overijsselsche Sagenboek van J. R. W. Sinnighe lezen we (bl. 62) „In het begin dezer eeuw was de Berndicksbuske de eenige oude gerichtsplaats in deze streken, die vrijwel in haar oorspronkelijken staat bewaard was gebleven. Zij had den vorm van een halven cirkel, was zes en vijftig passen lang en haar middellijn lag aan den weg. Ook daar doolde het grijze veulen."
Het grijze veulen is een spookdier, dat alleen in Twente voorkomt. Het vertoont zich op vele plaatsen, vooral in de Luttermarke. Misschien komen we hier later nog eens op terug.

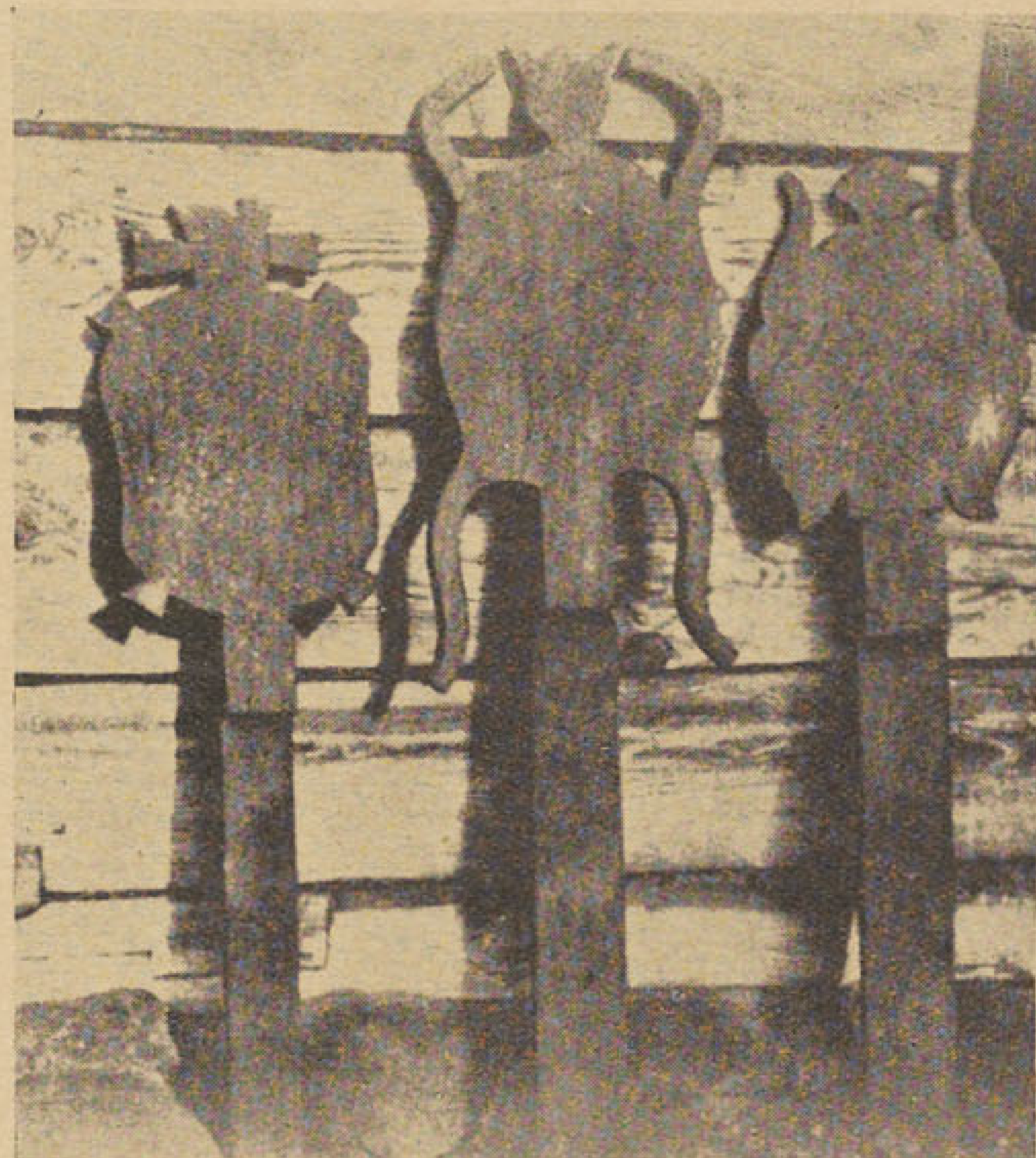
Zooals vele oude hoeven in Twente, heeft ook de Monnikshof een geveltopteeken en wel een zeer bijzonder, zooals we er nog géén op andere plaatsen aantroffen. Het onderste gedeelte bestaat uit een maalkruis, het bovenste uit een driehoek. Nu is 't niet onmogelijk dat zoo'n geveltopteeken in denzelfden vorm vele eeuwen, zij 't dan ook dat het als het door ouderdom was vergaan telkens vernieuwd moest worden, op een oud erf zich handhaafde. Wellicht vinden we in het maalkruis van dit geveltopteeken nog een kommerlijke rest van de beteekenis, die de Monnikshof voor het Maalschap der Luttermarke ongetwijfeld heeft gehad.
Samenvattend zouden we ons kunnen voorstellen, dat in den vóórchristelijken tijd „het Kruisselt", de plaats was waar werd rechtgesproken. Omstreeks 804 is dit vernield, gedeeltelijk gekerstend, en aan de vergetelheid prijs gegeven. De boeren echter, gewend en verbonden als zij waren aan de oude omgeving van samenkomst, kozen een nieuwe plaats — of kregen dien aangewezen — en wel 700 Meter Zuidelijker, maar toch altijd nog in hetzelfde gebied.
Eeuwen zijn voorbijgegaan en met hen de opeenvolgende geslachten. „Het Kruisselt" en het „Beerninksbuske" getuigen nog als schamele resten van het werken onzer voorouders. Hopen we, dat deze erfenis ongeschonden aan de geslachten die nà ons komen wordt overgedragen. Telkenmale, misschien sinds méér dan duizend jaren, als de eenzame eik op den Lutteresch door den bliksem getroffen of door een storm ontworteld was, hebben de boeren er een ander voor in de plaats gezet. Laat dit gebruik zoo blijven, opdat wanneer de Novemberstormen over den esch gieren en de knoestige takken kraken en steunen, de eik fier en ongebroken de stormen trotseeren moge, als zinnebeeld van de ongebroken kracht van het Saksisch boerenvolk.

De Lutteresch

Afb. 1.

De padde

De padde staat bekend als een „griezelig" dier en toch is dit niet altijd zoo geweest. Maar die tijd ligt al ver achter ons en weinigen weten, dat de padde, de nuttige insektenverdelgster, eens een zekere vereering genoot.
Het is nu ruim duizend jaar geleden, dat bij onze voorouders tal van voorstellingen een zoo groote verandering ondergingen, dat zij vaak in hun tegendeel veranderden. Dat ging niet opeens; daar gingen honderden jaren overheen. En toen, voor het uiterlijke, vele voorstellingen met nieuwe begrippen verbonden werden, bleven tal van overleveringen en sprookjes, gebruiken en gewoonten er getuigenis van afleggen, dat, deels bewust en deels onbewust, de oude denkbeelden werden doorgegeven. Maar naast het vasthouden aan het oude kreeg men het doordringen van het nieuwe: wat vroeger goed was werd kwaad, wat heilvol was werd heilloos, wat goddelijk was werd duivelsch. De oude Goden werden tot duivels verklaard; heilige boo-

Afb. 2.

men werden brandhout; paardenvleesch, het vleesch der oude heilige offerdieren, werd onrein verklaard en er kwam een verbod om het te eten; de wijze vrouwen werden heksen; de heilige vuren werden gedoofd; de padde werd vervolgd en gedood; zij werd in een adem genoemd met allerlei ongedierte.
Maar de sprookjes en overleveringen weten te verhalen van padden, die bij kinderen komen en een kroon op het hoofd of een diamant in het voorhoofd dragen en deze dan vaak achterlaten. Soms neemt de kikvorsch de plaats der padde in en hij is dan, bijv. in het sprookje van ijzeren Hendrik, een betooverde Koningszoon. Of het zijn kikvorschen, die een gravenzoon voorspellen, dat hij tot paus

Afb. 3

gekozen zal worden. Maar ook hooren we verhalen, die aan de padde een schijnbaar slechte beteekenis geven. De verhalen spreken van heksen, die in padden veranderen, of van padden, die heksen bij hun tooverijen behulpzaam zijn, een duidelijke herinnering aan de in hun tegendeel veranderde „wijze vrouwen" en „heilige padde". Ook zou de roep van de padde ongeluk aanbrengen en in het verhaal van vrouw Holle zijn de padden eveneens als onheilsdieren voorgesteld.

Naast deze verhalen en voorstellingen zijn er nog vele gebruiken, die aan de oude denkbeelden herinneren en die er op wijzen, dat de padde in verband gebracht werd met geboorte en met dood, dus dat zij m.a.w. het zinnebeeld was van het geestesleven vóór de geboorte en na den dood. Nog heden ten dage hangen honderden votiefgaven in den vorm van een padde in de Beiersche bedevaartplaatsen, daar opgehangen met de bedoeling een voorspoedige verlossing te verkrijgen (Afb. 1; ontleend aan Zaborsky: Urväter Erbe). Ook op Sicilië vindt men hetzelfde gebruik, dat misschien zijn oorsprong vindt in het feit, dat de padde „ieder voorjaar naar het schijnt uit de diepten der aarde, uit water en holen nieuwgeboren wederkeert". (Zaborsky blz. 149).

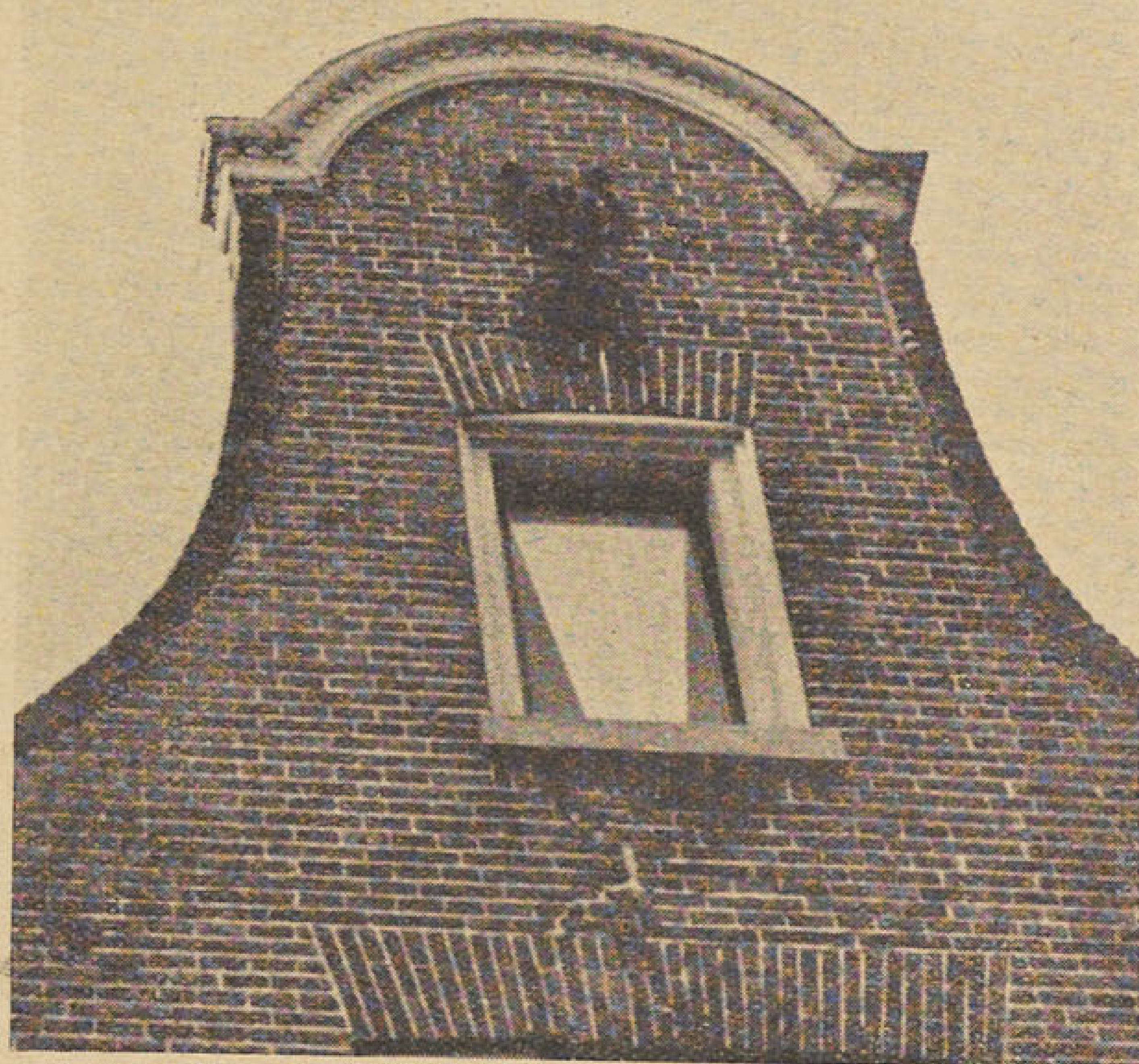
Maar ook het verband met den dood is hierdoor verklaarbaar. Ieder najaar immers verdwijnt de padde — ondergaat dus een schijnbaren dood — om in het voorjaar weder te herleven, een herleven van den dood dus. Talrijke verhalen vertellen van padden, die eigenlijk afgestorven zielen zijn en door een kerkbezoek verlost worden. Evenzoo gelden in sommige streken de padden op een kerkhof als zielen van overledenen, die geen rust kunnen vinden en het is een zware zonde om deze dieren te dooden.

Typeerend in dit verband zijn de houten grafteekens van Afb. 2 (Zaborsky) die uit het Memelgebied afkomstig zijn uit de jaren 1876, 1873 en 1902. Een laatste overblijfsel van dit gebruik zijn de ook in ons land veel aangetroffen houten en steenen grafteekens van Afb. 3 (begraafplaats van Staphorst) en de vaak voorkomende vorm van Afb. 4 (Hilversum).

Soms komt de padde ook voor als geveltopteeken. Tenslotte is Afbeelding 5 een voorbeeld van een muuranker in paddevorm uit Elburg.

Afb. 4

Afb. 5

Het paard in onze taal

Er is welhaast geen dier, dat aan zooveel spreekwoorden en zegswijzen het aanzijn heeft gegeven als het paard. Wij laten hier enkele volgen:

Een gekregen paard moet men niet in den mond zien.
„Van zessen klaar" is een paard, dat 4 goede beenen en 2 goede oogen heeft.
Paarden, die den haver verdienen, krijgen ze niet altijd.
Als 't hooi het paard naloopt, dan wil het gegeten zijn.
Wat men aan hooi bespaart, moet men aan zweepen weer toegeven.

En verder: iemand, die over het paard getild is; iemand in den zadel helpen; iemand op stang jagen (rijden); de zweep er over leggen; iemand aansporen (gebruik van de sporen om een paard aan te drijven); iemand, die den kop tegen den krib gooit; den kolder in den kop hebben; het paard achter den wagen spannen; iemand, kopschuw maken; de teugels laten vieren, strakker aanhouden; den vrijen teugel geven; een ruimte, waar een blind paard nog geen kwaad kan doen; enz.

Verborgen overlevering

Het leven onzer voorouders was samengeweven met de landstreek, die zij bewoonden. De sagen en legenden die onder hen leefden knoopten zij vast aan bepaalde punten van hun woongebied en de namen, die zij aan deze punten gaven hielden verband met deze oude overleveringen. Zoo sterk was de samenhang van een en ander, dat zij bij wegtrekken naar andere streken — en vaak werden deze landbouwers der oudheid door gebrek aan vruchtbaar akkerland voor de toenemende bevolking hiertoe gedwongen — niet alleen hun aardsch en geestelijk bezit medenamen, maar ook de namen, die zij aan overeenkomstige punten in hun nieuw vaderland gaven. Wij wijzen bijv. op de veel voorkomende namen zevenbergen (met varianten als zevengebergte, zeven bergjes, maar ook: zevenhuizen, zevenboomen enz.), duvel (of duuvel), doorn, langenberg (lange hei, lange heul enz.) om er slechts enkelen te noemen.

De sagen en legenden stonden in nauw verband met de godsdienstige opvattingen en dus ook met de godennamen. Vele thans nog bestaande namen herinneren daar aan. Bij de invoering van het Christendom werden deze goden deels gekerstend (Wodan werd St. Maarten of St. Nicolaas, in de plaats van Freia trad Maria, Donar's wederwaardigheden gingen over op St. Petrus enz.) en voor het overige werden zij tot duivels verklaard. De met hen verband houdende namen van bepaalde punten werden daarom vaak omgedoopt en hadden voortaan een naam, die met een Christelijke heilige verband hield of wel zij herinnerden voortaan aan duivel en hel. Indien het heilige plaatsen der oude Germanen betrof, werden zij, ingevolge het voorschrift van Paus Gregorius I, bij voorkeur gebruikt om er een christelijke kerk of kapel te bouwen of wel zij werden ontwijd door er de plaats voor terechtstellingen van te maken. De vele „galgenbergen" waren voor een deel zulke oude gewijde heuvels.

Vele oude heidensche namen zijn naast vele verchristelijkte of „verduivelde" namen tot op den huidigen dag bewaard gebleven en wij willen hier een aantal voorbeelden geven uit de streek ten westen der Hoog Soerensche bosschen (ten noorden van de spoorlijn Amersfoort-Apeldoorn; stafkaarten 392 en 411).

Ten westen van de „Zevenboomsche" weg zien wij daar een streek „Hooge Duuvel" genaamd (het is daar inderdaad het hoogste punt in den omtrek met 82,6 M.) en daar vlak bij een heuvel die „Kruisbergen" heet. Twee hoogten bij elkaar dus, die verband houden met het christelijke kruissymbool en met den duivel; een gekerstende en een gedemoniseerde plek. Ten zuiden daarvan liggen voorts nog het „Duivelsdal" en het „Heintjesbosch". In dit verband wijzen wij op een plek op den Steenenberg bij Laren (N.H.) die „Hein Duvel" heette en op den naam „magere Hein" voor den dood (= den duivel).

Vlak ten westen van den Hooge Duuvel ligt het „Koningshout". Naar het schijnt heeft men namen, verbonden met den oppersten Germanengod, vaak veranderd in een naam, waarin het woord Koning voorkwam. Ook uit andere Germaansche landen zijn hiervoor aanwijzingen. Behalve den naam Koningshout vinden wij in deze streek nog „Koningslaan", „Koningstafel", „Koningseik" en „Koningskamp". De nabijheid van het Koninklijk verblijf 't Loo, zal hier maar ten deele mede te maken hebben. Niet alleen is die nabijheid maar betrekkelijk (d.w.z. alleen voor automobilisten) maar ook elders vinden wij soortgelijke namen; zoo bijv. bij Speulde „Koningsweg" en „Koningseik".

Ten zuiden van den Hooge Duuvel en wel ten westen en ten oosten van het Duivelsdal, vinden wij twee verwante namen: „Doorngat" en „Torenberg", die beide mogelijk samenhangen met den god Donar. Zoowel de samenstellingen met Doorn als met Toren vinden wij veel terug, de laatsten ook, indien er van een toren geen sprake kan zijn. De plaats „Doorn" heeft wellicht haar tegenhanger in het Duitsche stadje „Thorn" en de samengestelde namen als „Doornspijk" hebben vermoedelijk niets met dorens te maken. Ook andere verbasterde Godennamen komen voor. Wij noemen bijv. den „Ullerberg" bij Ermelo (Ullr was een der namen van Wodan) en den „Hullenberg" bij Bennekom, die waarschijnlijk van denzelfden naam is afgeleid. Hierboven wezen wij reeds op den Koningseik. Bij het Doornsgat staat de „Houtvesterseik", bij het Koningshout de „Kroeze eik", bij de Koningslaan de „Doelboom" en bij de Heidebrug de „Doel eik". De eik was bij de Germanen de heilige boom; men heeft de traditie hier wel in eere gehouden! Van bijzondere beteekenis is hier de Kroeze eik (Kroes komt ook nog voor in het woord kroeshaar). Er zijn nog tallooze „Kroeze" eiken in de Germaansche landen; vaak zijn het nog heden ten dage punten waar processies heen gaan op bepaalde kerkelijke (= gekerstende heidensche) feestdagen. Ook in de sage van de laatste groote veldslag (geinspireerd op de Germaansche godenschemering) komt de kroeze boom voor, vermoedelijk als beeld van de wereldesch Yggdrasil, die bij de godenschemering verbrandt.

Bij de boomen noemden wij de Doel eik bij de Heidebrug, die geen brug maar een 70 M. hooge heuvel is. Zuidelijker, in het Koningskamp ligt het „Heidensgat" hetgeen het vermoeden versterkt, dat de naam Koningskamp met den ouden heidenschen tijd samenhangt. Nog meer zuidelijker vinden wij dan een „Heidensberg" en wel bij Hoog Buurlo.

De uitgang „lo" van dezen plaatsnaam heeft weder een bijzondere beteekenis. Een loo is een bosch, een open plek in het bosch, een vlakte, een bron. Op het eerste gezicht is deze eene naam voor die verschillende plekken nogal onbegrijpelijk, vooral ook, omdat niet alle dergelijke plaatsen den naam „loo" dragen. Om een loo genoemd te worden moet er dus iets bijzonders aan zoo'n plek zijn, en dit is dan ook het geval: een loo was de aanduiding voor een gewijde plaats in den ouden Germanentijd. Deze gewijde plaats kon een bosch, een bron of iets anders zijn, zij werd steeds aangeduid met den naam loo. Talloos zijn de plaatsnamen, die evenals Buurlo, samengesteld zijn met het woord woord loo. Maar ook als er geen stad of dorp ligt vinden wij een streek vaak met loo aangeduid: „'t Loo", bij Apeldoorn, het „Loobosch", „Dabbeloo" en „Jongelo" bij Hartskamp, „Loo Broek", onder Beuzemberg bij Markeloo (vlak bij deze plaats de Dingspelberg!) enz. Mogelijk staat het woord „loker" als in Loker broek en Loker enk, evenals in het Vlaamsche plaatsje Lokeren, hier mede in verband.

Vlak bij het Heintjes Bosch en het Duivelsdal ligt de „Aardmansberg". Deze herinnert aan den „Aardjesberg" bij Hilversum, een oude vereeringsplaats van Nerthus, de godin der aarde. Het woord komt ook nog verbasterd voor in „Hartjesdag".

Bij het „Kruisjesdal" een naam, die wederom op de kerstening wijst ligt het „Solsbosch". De naam herinnert aan het plaatsje „'t Sol" bij Garderen en aan het „Solsche gat" bij Putten en heeft vermoedelijk met een ouden zonnedienst te maken.

In het bovenstaande bezigden wij dikwijls de woorden „waarschijnlijk" en „vermoedelijk". Zekerheid omtrent deze zaken in nml. moeilijk te krijgen; meestal hoogstens een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid. Indien bijv. een bepaalde plek een ouden naam heeft, die mogelijk aan den Germaanschen tijd herinnert, indien aan die plek legenden of spookgeschiedenissen verbonden zijn en indien tenslotte bijv. bekend is, dat er godsdienstige feesten gevierd werden of worden, dan kunnen wij daaruit rustig de conclusie trekken, dat wij met een overlevering te maken hebben, die meer dan duizend jaar oud is en in den heidenschen tijd teruggrijpt. Zelden zullen wij echter een dergelijk samenvallen van feiten hebben en alleen door veel vergelijkend materiaal zullen we een tip van den sluier, die het verleden bedekt, kunnen oplichten. De

lezers van de Wolfsangel kunnen hier een werkzaam aandeel in nemen. Ieder die hierin mede kan werken zende de volgende gegevens in:

1. de bijzondere namen in zijn omgeving, zoowel die welke met de in dit stuk genoemde namen overeenkomen als andere; vooral namen, die niet op de stafkaarten voorkomen zijn belangrijk;
2. een nauwkeurige omschrijving, waarop de namen betrekking hebben (bosch, berg, dal enz.);
3. een zoo nauwkeurig mogelijke aanduiding van de plaats;
4. opgave of er verhalen over deze plaatsen bestaan en zoo ja welke;
5. opgave of godsdienstige gebeurtenissen er verband mede hielden of houden;
6. of er litteratuur over bestaat.

De opgaven worden gaarne ingewacht bij het bestuur van de Stichting „Der Vaderen Erfdeel", Amsterdam Z., Hoofdweg 4.

Onze vroegste geschiedenis

Wanneer wij op de hei een grafheuvel zien, of wanneer wij in versch geploegd land een urnscherf vinden, dan komt de vraag in ons op: wie ligt daar begraven, wanneer werd die urn gebakken en gebruikt?
Het ontbreekt de meesten onzer dan doorgaans aan overzicht van onze vroegste geschiedenis; zij kunnen niet indeelen maar weten alleen dat het „heel oud" is.

Daarom willen wij hier zulk een overzicht geven van een bepaald gedeelte aan de hand van een voordracht, welke de bekende Nederlandsche oudheidkundige, Dr. A. E. van Giffen uit Groningen, te Berlijn op 15 Juni 1937 gehouden heeft voor den Reichsbund für Deutsche Vorgeschichte. Wij volgen de lezing vrij en een weinig verkort en voegen er hier en daar iets aan toe, omdat onze lezers en de hoorders van die lezing, wat kennis dezer dingen betreft, uit den aard der zaak nogal uiteen loopen.

Allereerst willen wij nog even in herinnering brengen, dat wij drie groot tijdperken onderscheiden, die hun naam ontleenen aan het materiaal der gebruiksvoorwerpen, die ons het meest bewaard zijn gebleven:

de Steentijd;
de Bronstijd; 1600—600 voor onze jaartelling;
de IJzertijd; 600 voor onze jaartelling — de Kerstening.
De Steentijd is weer onderverdeeld in:
de Oudsteentijd (oud- en jong Palaeolithicum);
de Middensteentijd (Mesolithicum);
de Jongsteentijd (Neolithicum).

In het laatst van den Oudsteentijd, (den z.g.n. jongeren Oudsteentijd) en den Middensteentijd was ons land reeds bewoond en vele vondsten uit die tijdperken zijn den laatsten tijd gedaan. „Der Vaderen Erfdeel" hoopt binnenkort een boekje over dit gedeelte uit te geven. Deze tijdperken omvatten duizenden jaren en liggen ten deele in den ijstijd — onvoorstelbaar ver terug. Wij beginnen thans echter met wat daarop volgt.
Dr. van Giffen merkt op, dat alles wat vóór den Jongsteentijd ligt veel gelijkvormiger is, maar dat dan met den Jongsteentijd de groepen met eigen karakter zichtbaar worden, ook bij ons. En hoewel nederzettingen en resten van den mensch zelf bij ons zeldzaam zijn, zoo laat toch de geheele nalatenschap van den Jongsteentijd in het algemeen een duidelijke indeeling in drieën zien. Wij zien daarbij dat de Nederlanden rand- en overgangsgebied zijn in het toenmalige Midden- en West-Europa. Dr. van Giffen spreekt dus van overgangsgebied en randgebied: overgangsgebied in ons land door zijn ligging aan den mond van groote rivieren, en wel naar Engeland; randgebied is het van de groote middelpunten van kultuur die Oostwaarts en Zuidwaarts liggen. Het zijn er in hoofdzaak 4:

1. de Noord-Westelijke groep met de Hunebeddenkultuur;
2. de Binnenlandsche groep met het z.g. snoeraardewerk;
3. de Donaugroep met het z.g. bandaardewerk;
4. de Middelllandsche Zeekultuur, die in dezen tijd uit het Zuid-Westen uitstraalt.

De groepen 1 en 2 zijn ten nauwste verwant; 3 ten deele, maar 4 staat op zichzelf. Deze groepen, die met het begin van den Jongsteentijd ontstaan, worden uitvoerig omschreven in de „Beknopte geschiedenis van het Noordras" (uitgave van Der Vaderen Erfdeel).
Welke drie groepen onderscheidt Dr. van Giffen nu in ons land?

In het N o o r d e n vormt onze Hunebeddenkultuur met het kenmerkende aardewerk een meest Westelijke uitlooper van de soortgelijke kultuur van Noord-West- en Midden-Duitschland. (Hier is ons land dus randgebied van wat wij de N.W. groep en de Binnenlandsche groep noemden).

In het Z u i d e n daarentegen, op de z.g. Limburgsche klei (löss), bevindt zich de meest Westelijke groep der akkerbouwende Donaukultuur (Bandaardewerk), die van den Midden-Rijn uit ons gebied en het aangrenzende Belgische bereikt. Daar vinden wij ook de vuursteengroeven, evenals in Noord-Frankrijk, bij Spiennes (België) en bij Aken.

In het m i d d e n des lands vinden wij een geheel andere kultuurgroep, die der klokbekers en grafheuvels, welke in het N. en Z. echter ook niet geheel ontbreekt. Tamelijk uiteenloopend zijn de Bekerkulturen onderling; kenmerkend is de Veluwsche.

De „V e l u w s c h e K l o k b e k e r s" hangen ten nauwste samen met de groote groep der klok- en zonebekers, maar vormen toch een dadelijk te herkennen zelfstandige groep, die nergens vertegenwoordigers heeft, noch in Engeland, noch in den Midden-Rijnstreek, noch in Boheme of Spanje of waar ook.
Ook de grafheuvels zijn zeer verschillend van bouw; soms met één, een enkele maal ook twee greppels er omheen, of een kring van steenen, terwijl later, in den Bronstijd z.g. palisadenheuvels in allerlei vormen optreden. De stammen die deze graven voor hun dooden bouwden schijnen bewegelijk en ver trekkend te zijn geweest en soortgelijke vormen komen wijd en zijd buiten onze grenzen voor.

Nu is het een opvallend verschijnsel, dat deze grafheuvels, die in den Jongsteentijd uit geel zand bestaan, in den Bronstijd steeds van heideplaggen zijn gebouwd, terwijl het grondvlak waarop zij staan, de kenmerkende bouw van den heidebodem vertoont. Dr. van Giffen ziet hierin het bewijs van een verandering in het landschap, die hij door het klimaat veroorzaakt acht, n.l. de overgang van de z.g. „Atlantische" naar de „Subboreale" periode, waar de volledige doorbraak van het Kanaal mee samenhangt. In dezen tijd valt de groote uitbreiding der Bekerculturen in Engeland, dat misschien daarom op de groepen van het vasteland een aantrekking uitoefende, doordat het minder te lijden had onder de veranderingen die het klimaat veroorzaakte. Opmerkelijk is ook de onderbreking dezer kulturen aan de Engelsche Kanaalkust (Kent) en in onze oude duinen in dezen tijd.

Dat de Rijn de verbinding vormde tuschen Engeland en Westfalen wordt algemeen aangenomen en de laatste onderzoekingen in dit gebied hebben de grafheuvels der Bekerkultuur daar aan het licht gebracht en er zullen er meer volgen. Maar ook in Oost-Friesland en Silezië en in de omgeving van Keulen komen zij voor; uit lateren tijd bij Trier en in Würtemberg, waar echte „palisadenheuvels" ontdekt zijn.

Uit hetgeen Dr. v. Giffen hier gezegd heeft, zien wij hoe deze „bekerkultuur" met de grafheuvels van velerlei bouwvormen voornamelijk het midden van ons land in den vroegsten Bronstijd begint te beheerschen. Ons land is dan een tusschenschakel tusschen Engeland en het Oosten, „overgangsgebied".

Bekerkultuur en grafheuvel hooren bijeen; maar ook vóór deze bekerkultuur kwam, waren er grafheuvels, dus in den Jongsteentijd. In de „Binnenlandsche groep" waren zij algemeen, maar ook in Jutland, in het gebied der Hunebeddenkultuur kwamen zij (iets later) veelvuldig voor.

De naam „Koepelgraven", die in de schoolboekjes nog al eens voorkomt, is voor de hier bedoelde heuvels niet juist. Indien de koepelgravenhypothese voor sommige heuvels juist mocht blijken te zijn, dan is toch zeker het grootste deel dezer heuvels geen „Koepelgraf" geweest. Wel komen kleinere houten binnenbouwen, houten grafkelders als het ware voor, zoowel bij ons als in midden-Duitschland (zie o.a. Dr. A. E. van Giffen: Tumuli-opgravingen in Gelderland 1935/36, blz. 10).

Er is nog een merkwaardige bouwwijze van grafheuvels, de „ringwalgrafheuvel". Dr. van Giffen zegt daarvan:

Met de Engelsche „Henge"-monumenten (Stonehenge, Woodhenge enz.) en de bijbehoorende grafheuvels hangen zonder twijfel de „ringwalgrafheuvels" samen. Het zijn er slechts weinige, die tot heden ontdekt werden op het vaste land. Dr. van Giffen kent alleen: één bij Essen, één bij Keulen en één in Zwitserland (Kanton Thurgau). Die bij Keulen lijkt als twee druppels water op de heuvel van Goirle (Brabant). Drenthe leverde alleen reeds drie voorbeelden.

Wij hebben met de komst van de bekerkultuur den Steentijd reeds verlaten en bevinden ons in den Bronstijd. Deze Bronstijd ontwikkelt zich ook in het Noorden en Zuiden van ons land duidelijk herkenbaar, al is hij bij ons ook arm. In het Noorden, zegt Dr. van Giffen, in het gebied dat later door de groep der Ingvaeonen bewoond wordt, zien wij in dezen tijd een voortzetting van de Hunebeddenkultuur, met daarbij vooral invloeden uit Engeland. Het Zuiden is als het ware randgebied van Midden-Rijnsche, Zuid Duitsche en Oost-Gallische kulturen.

Boomkisten (in het graf) en later lijkverbranding komen nu algemeen in de plaggenheuvels voor. De palisadenheuvels zijn — met de verwante vormen in Engeland — als een hoogtepunt van dien bouw te beschouwen, die reeds de Jongsteentijd ons liet zien.

(Slot volgt).

Het Geitenfeest te Broekhuizenvorst

Jaarlijks wordt in het dorpje Broekhuizenvorst, in de buurt van Venlo, een merkwaardig feest gevierd.

De patroonheilige der parochie is de H. Antonius Abt (17 Januari) ter wiens eere er kermis is, de zgn. Sint Tönnes-kermis. Zondags is het kerkelijk feest, Maandags en Dinsdags zijn kermisdagen, Woensdag is het eind van de kermis. Dit einde wordt gevierd met een geitenmaaltijd.

De jonge mannen van het dorp gaan de eerste kermisdagen rond om te vragen wie er meedoet aan het geitenmaal. De deelnemers betalen een kwartje en de brouwers geven nog wel een vaatje bier gratis. Van het opgehaalde wordt dan het feestmaal van geitenvleesch en bier gehouden.

Nog een andere plechtigheid hoort er bij dit feest: er wordt een stroopop verbrand, die den winter voorstelt. In de laatste jaren is dit verbranden wat in onbruik geraakt, omdat daarbij nog al eens wat wild werd omgesprongen met vuur en benzine.

Het feest is overoud en het is duidelijk, dat het van heidenschen oorsprong moet zijn. Welke herinneringen zijn er in aan te toonen uit overouden tijd?

Er bestaat in Broekhuizenvorst ook nog een St. Tönnesgilde, dat oorspronkelijk met het geitenfeerst in verband moet hebben gestaan, maar zich in lateren tijd, als meer kerkelijk genootschap, van het wereldsche geitenfeest ver heeft gehouden. Het gilde heeft zijn feest in dezelfde week, want de kermis was oorspronkelijk juist het feest van den heiligen Antonius.

Wij zien dus, dat aan den heiligen Antonius een dubbel feest is vastgeknoopt: het gildefeest en het geitenfeest. Men kan dus al dadelijk onderscheiden: een kerkelijk-christelijk bestanddeel en een wereldsch bestanddeel van kennelijk heidenschen oorsprong. Beide hebben als middelpunt St. Antonius.

Nu is het bekend, dat Sint Antonius in vele gevallen een heidensche godengestalte heeft verdrongen; of liever, dat heidensche religieuze feesten zijn omgezet in christelijke feesten, waarbij zelfs de heidensche godengestalte is blijven voortleven in den vorm van een heiligenfiguur, die bijzondere kenmerken van den heidenschen god overnam. Zoo vinden wij b.v. St. Antonius vaak afgebeeld met een varken. In de middeleeuwen liepen in de steden de aan St. Antonius gewijde varkens vrij op straat rond en deden dienst als stadsreiniging. Er werden aan dat varken allerlei legenden vastgeknoopt; in werkelijkheid was het niets anders dan de ever van den Germaanschen God Freyr. Zoo vinden wij ook sprake van het St. Antoniuskruis, een T-vormig kruis, dat onze voorvaderen beter kenden onder den naam van Donar (Thor) 's hamer. Op plaatsen waar vroeger Donar (Thor) werd vereerd, vinden wij later vaak St. Antoniuskapellen. Daarbij onderscheidt men klaarblijkelijk niet duidelijk tusschen verschillende heiligen van dien naam.

Nog een anderen heilige vinden wij vaak als vervanger van Donar optreden: St. Pieter. Diens sleutel vervangt dan Donar's hamer. En zoo vinden wij hier den bok, het aan Donar eigen dier, weer terug als geit.

In Broekhuizenvorst zien wij nu een geitenfeest, dat zich met groote taaiheid heeft weten te handhaven, en dat de St. Antoniuskermis besluit. Er is dus alle reden om te denken aan een oud heidensch voorjaarsfeest, dat ter eere van Donar werd gevierd en waarbij men het vleesch van geiten nuttigde. Zelfs het biergebruik bleef daarbij bewaard. Het verbranden van den stroopop wijst op een feest, dat het Einde van den winter aanduidde; en dit klopt ook heel goed, want Donar is de oude jaargod, die met Midzomer het jaar splijt met zijn dubbelbijl. En nu zien wij bovendien in den kalender op den 18en Januari het feest van St. Petrus stoel vermeld. Hier valt dus een St. Pietersfeest samen met een St. Antoniusfeest, hetgeen duidt op een sterke overlevering van een heidensch feest ter eere van Donar.

Het St. Antoniusgilde heeft zich kerkelijk los van het geitenfeest gemaakt; de gilden zijn echter in oorsprong oude Germaansche broederschappen, die gekerstend zijn en den door hen vereerden Germaanschen god voor een christelijken heilige — in dit geval St. Antonius — hebben moeten ruilen. Op een heidensch feest wijst ook de inzameling voor het feest door de huwbare jongmanschap bij alle dorpsgenooten: het is een gemeenschapsfeest van het dorp.

Dit Limburgsche volksfeest toont weer, hoe ontzaglijk taai volksgebruiken zijn en hoe ons volk met hand en tand heeft vastgehouden aan de gebruiken waaraan het gehecht was. Daarbij heeft men het christelijk vernis moeten aanvaarden; het wezenlijke van het feest heeft men echter volkomen weten te bewaren.

Der Vaderen Erfdeel

De stichting „Der Vaderen Erfdeel" heeft ten doel mede te werken om de volksche gedachte te doen herleven en in breede kringen van het Nederlandsche volk den eigen aard weder tot zijn recht te doen komen.

Naast het maandblad „De Wolfsangel" laat zij verschillende uitgaven uitkomen.

Het doen houden van lezingen en voordrachten, het vormen van plaatselijke werkgroepen en het organiseeren van bezichtigingen behoort mede tot haar werkzaamheid.

Het verschijnen van de uitgave „Levend Verleden" is tot ons leedwezen door technische oorzaken aanmerkelijk vertraagd. Wij hopen dat het werk nu spoedig het licht zal zien. Reeds kwamen verscheidene bestellingen binnen. Het met ruim 400 afbeeldingen verluchte boek kost f 3.90. Men kan zijn bestellingen reeds thans opgeven aan de stichting „Der Vaderen Erfdeel".

DE WOLFSANGEL

Alle briefwisseling betreffende inteekening enz. gelieve men te zenden aan: Beheer De Wolfsangel, postbus 51, Leiden.

Alle briefwisseling betreffende inhoud, bijdragen enz. aan: Opsteller De Wolfsangel, Postbus 51, Leiden.

Betalingen op postgiro no. 307867 ten name van „Der Vaderen Erfdeel", Hoofdweg 4, Amsterdam.